

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA FE‘L SO‘Z TURKUMINI O‘RGANISHDA TA‘LIMIY O‘YINLARDAN FOYDALANISH

Farhodova Dilnoza

UrDU Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘limning ona tili darslarida fe‘l so‘z turkumini o‘rganishda ta‘limiy o‘yinlardan foydalanishning metodik jihatlari ko‘rsatilgan. Fe‘l so‘z turkumini o‘rganishda qo‘llash mumkin bo‘lgan ta‘limiy o‘yinlardan namunalar keltirilgan hamda ularning o‘quvchilarda faollik ko‘rsatish, topqirlik, fahm-farosatli bo‘lish, dars jarayonida olgan nazariy bilimlarini amaliyotga taqbiq eta olishdagi ahamiyati ta‘kidlangan.*

Аннотация. *В данной статье показаны методические аспекты использования обучающих игр при изучении глаголов на уроках родного языка начальных классов. Приведены примеры обучающих игр, которые можно использовать при изучении глагола, предлагается проявить активность, находчивость, понимание, применить на практике теоретические знания, полученные на уроке. Подчеркивается важность обучающих игр.*

Annotation. *This article shows the methodological aspects of the use of educational games in the study of verbs in the mother tongue classes of primary education. Examples of educational games that can be used in learning the verb phrase are given, and students are encouraged to show activity, resourcefulness, understanding, and put into practice the theoretical knowledge gained during the lesson. The importance of educational games is emphasized.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta‘lim, ona tili ta‘limi, fe‘l so‘z turkumi, ta‘limiy o‘yin, topqirlik, faollik, dars samardorligi.*

Ключевые слова: *начальное образование, обучение родному языку, глаголь, обучающая игра, изобретательность, активность, эффективность урока.*

Key words: *primary education, mother tongue education, verb vocabulary, educational game, ingenuity, activity, lesson efficiency.*

Boshlang‘ich ta‘limda o‘quvchilar, asosan, tasavvur qilish orqali fikr yuritadilar. Ona tili qonun-qoidalari, hodisalari mavhum fikr yuritishni taqozo etadi. Shu tufayli ular ko‘pincha o‘ynash, jismoniy harakat qilishga intiladilar. Amaldagi o‘quv dasturiga asosan o‘yin mashg‘ulotlari bugungi darslarning qurilishida tez-tez uchrab turadi. Chunki bolaga berilayotgan bilimni o‘yinlar vositasida singdirish quruq qoida yodlash va surunkasiga mashq qildirishdan qiziqroq tuyuladi va o‘tilgan mavzuning mustahkam esda saqlanishiga imkon beradi.

Ta‘limiy o‘yinlarni o‘tkazish usullari xilma-xil bo‘lib, uni maktab o‘qituvchilari mukammal egallab olishlari va o‘quvchilarning o‘zini shunga o‘rgatish zarur. Ta‘limiy o‘yinlar til materiallarini o‘rgatishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga yordam beradi. Bu o‘yinlar bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Ta‘limiy

o‘yinlar bolalarda mustaqillikni tarbiyalaydi. O‘quvchilarni tez o‘ylashga, mustaqil fikrlab javob berishga, zehni bo‘lishga, har bir ishda tashabbus ko‘rsatishga undaydi. Faoliyat ko‘rsatishga chorlaydi. Bu mashg‘ulotlar bolalarning diqqatini bir yerga to‘playdi. O‘quvchilarda sog‘lom musobaqa ruhini tug‘diradi. Bunday ta‘limiy o‘yinlar va ularda berilgan topshiriqlarni bajarish jarayonida o‘quvchilarda jamoa bilan ishlash, o‘ziga va o‘z jamoasiga hamda o‘zgalarga hurmat-e‘tiborda bo‘lish xislatlari shaklanadi. Bu o‘yinlar o‘quvchilarni faollik ko‘rsatish, topqirlik, fahm-farosatli bo‘lishga, dars jarayonida olgan nazariy bilimlarini amaliyotga taqbiq eta olishni talab qiladi. Ta‘limiy o‘yinlar o‘rganilayotgan grammatik tushunchalarni tez va mustahkam o‘zlashtirib olish imkonini beradi.

Bilim berishda ta‘limiy o‘yinlardan bilimlarni mustahkamlashdagina emas, balki ta‘lim shakli sifatida ham keng foydalaniladi.

Boshlang‘ich sinflarda fe‘l so‘z turkumini o‘rganishda ta‘limiy o‘yinlardan o‘z o‘rnida foydalanish ta‘lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu o‘yinlarni mavzu o‘rganilgach, darsning mustahkamlash bosqichida o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Quyida 3-4-sinflarda “Fe‘l so‘z turkumi” mavzusini o‘rganish darslarida qo‘llaniladigan ta‘limiy o‘yinlardan namunalar keltiramiz:

“So‘zlar zanjiri “ o‘yini

Ushbu o‘yinni boshlang‘ich sinflarning hammasida o‘tkazish mumkin. U O‘quvchilarning har bir so‘zga, uning tuzilish tomoniga e‘tibor berilishini taqozo etadi. O‘yinni o‘tkazish uchun istalgan bir so‘z olinadi. Tanlangan so‘z qaysi tovush bilan tugasa, keyingi so‘z o‘sha tovush bilan boshlanishi zarur. O‘quvchilar kerakli so‘zni tez topishadi va o‘z ijodining natijasini birdan ko‘ra oladi. Bu ularga ma‘lum darajada zavq beradi. O‘yin qiziqarli bo‘lishi uchun bir qator o‘quvchilar o‘rtasida yoki alohida guruhlar orasida o‘tkazilsa yanada yaxshi bo‘ladi.

Bu o‘yin fe‘l so‘z turkumini o‘tishda quyidagicha o‘tkaziladi: *Yugurdi, izla, alqamoq, qildi, ishondi, ilhomlan....*

So‘zlar zanjiri o‘yini aniq mavzularda ham o‘tkazish mumkin. Fikrlash faoliyati rivojlangan va so‘z zahirasi boy bo‘lgan o‘quvchilar orasida bunday o‘yinlarni o‘tkazsa bo‘ladi. O‘quvchilar bu o‘yinni bajarish bilan ma‘lum bir so‘z turkumi yuzasidan bilimlari ham mustahkamlanib boradi.

O‘yinning ikkinchi varianti

Ikki o‘quvchi bir vaqtning o‘zida doskaga chiqadi va birinchisi “b” tovushi bilan tugagan so‘zlardan, ikkinchisi esa “i” tovushi bilan tugagan so‘zlardan so‘z zanjiri tuzish o‘yini o‘tkazadi. Qaysi o‘quvchi bir daqiqa yozuvdan to‘xtasa yengilgan sanaladi. Kim ko‘p so‘z topgan bo‘lsa g‘olib hisoblanadi. O‘yinning shartiga ko‘ra biron so‘z ham qaytarib yozilmaydi.

1-o‘quvchi: Borib, botib, baqirib, berib, boshlab.

2-o‘quvchi: Keldi, intildi, izladi, ilgariladi, ishonmadi.

Bu o‘yinni o‘quvchilarni chaqqonlikka va ziyraklikka chaqiradi.

“Kim chaqqon” o‘yini

Sinf o'quvchilari ikki guruhga bo'linadi. Har bir guruhdagi bolalar berilgan matndan o'qituvchi bergan topshiriqqa oid so'zlarni tanlab oladi. Birinchi guruhdagi o'quvchilar matndagi fe'l turkumiga oid so'zlarni, ikkinchi guruhdagilar sifat so'z turkumiga oid so'zlarni tanlab yozadi. Buning uchun o'qituvchi so'zlar yozilgan ko'chma doska yoki kartonni bolalarga ko'rsatadi. Har ikkala gururh ham ishga tushib ketadi, Qaysi guruh o'quvchisi tez va to'g'ri bajarsa o'sha guruh g'olib hisoblanadi va rag'batlantiriladi. So'zlar: *Aytdi, shirin, keldi, baland, chopdi, katta, ishladi, kichik, tepdi, ko'rkam, yig'ladi, yoqutday, izladi, ko'k, intildi, nordon va hakoza.* Agar o'quvchilar o'yinni to'g'ri bajarishsa har bir guruh juda ko'plab fe'lga oid so'zlar topishadi.

O'yinning ikkinchi varianti

O'quvchilarda so'zning lug'aviy ma'nosiga qarab ma'lum turlarga ajratish ko'nikmasini shakllantirilishi uchun ushbu o'yin o'tkaziladi. O'qituvchi sinfning oldingi qismidagi stolga -15-20 kartochka yozib qo'yadi. O'quvchilar doskaga chiqariladi. Ular doskaga o'qituvchi tomonidan yozib qo'yilgan mavzulardan birini tanlaydi. 1. Harakatga oid so'zlar. 2. Holatga oid so'zlar

O'quvchilar kartochkadagi so'zlarni o'qib, o'zlariga keraklilarini tanlab oladi. Bunday o'yin o'quvchilarni so'zning asosiy belgisiga qarab turlarga ajratishga o'rgatadi. Masalan, Harakatga oid so'zlar: yurdi, chizdi, aytdi, bordi, keldi.

Holatga oid so'zlar: uxladi, gulladi, tingladi, o'yladi

“G'alaba cho'qqisi” o'yini

Bu o'yinni o'tkazish uchun ikki o'quvchi doskaga chiqariladi. Ularning har biriga bittadan unumli so'z yasovchi qo'shimcha beriladi. O'quvchilarning berilgan yasovchi qo'shimcha yordamida belgilangan miqdorda so'z tuzishi va doskaga yozishi talab qilinadi. Bu o'yinni ot, sifat, fe'l so'z turkumlari o'tilganda uyushtirish mumkin. Fe'l so'z turkumini o'rganish jarayonida o'yinni qo'yidagicha uyushtirish mumkin.

“Keragini tanlab tuz” o'yini

Bu o'yinni o'tkazishdan asosiy maqsad grammatik qoidalarni o'quvchilarning mustahkam va ongli egallab olishlarini ta'minlash hisoblanadi. O'quvchilar ushbu mashq orqali har bir so'zga ehtiyotlik bilan yondashishga va ularni o'z o'rnida ishlatish ko'nikmasini egallab olishadi.

1. Fe'l nomini
2. Sifat sonini, tartibini
3. Son belgisini
4. Ot ish-harakatini

Ta'limiy o'yinlardan yana biri **“Quruvchi”** o'yinidir. Bu o'yin o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, darsda o'tilgan “Shaxs va narsa harakatini bildirgan so'zlar” mavzusini o'tkazilishi mumkin. O'qituvchi avvaldan darsga tayyorgarlik ko'rib, qog'ozdan yoki penoplast bo'lakchalaridan “g'ishtshalar” yasaydi va ularga savol yozilgan qog'ozchalarni yopishtirib chiqadi. G'ishtchalar soni o'quvchilar soniga teng yoki ko'p bo'lishi kerak. Guruhlarga “minora” yoki “devor” qurilishi uchun joy ajratiladi. Har bir guruhdan bittadan bola chiqadi va “gishtcha” ni olib, savolni o'qiydi. Agar bolalar savolga to'g'ri javob topsalar o'zlarining “maydoncha”lariga “g'isht”ni teradilar. Agar noto'g'ri javob bersalar,

o‘qituvchi “g‘ishtcha”ni olib qo‘yadi. O‘yin shu taxlitda barcha o‘quvchilar bittadan “g‘ishtcha” olib bo‘lgunlariga qadar davom etadi.” Qurilish maydonchasi” da eng ko‘p g‘isht tergan o‘quvchilar guruhi g‘olib hisoblanadi.

Ko‘rinadiki, har bir ta’limiy o‘yinda ma’lum ta’limiy maqsadga qaratilgan vazifa qo‘yiladi. Bu vazifa bolalarga bilim va ma’lumot berishni ko‘zda tutadi. Har bir ta’limiy o‘yin bolalardan ma’lum vazifani bajarishni talab qiladi. Shu orqali ta’limiy o‘yinlar dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdurahmonov M. Didaktik o‘yinlarning ta’limiy ahamiyati// Xalq ta’limi tizimida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining yangi avlodini tayyorlash muammolari. T-1996.176-bet.
2. Yoqubov Sh. Xoliqova Sh. Grammatik o‘yinlar o‘quvchilarni faollashtirish vositasi// Ta’lim tizimida psixologik xizmat: muammolar, yechimlar.- Termiz, 2002, 84-86-bet.